

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**REKOMENDACIJA DĖL VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKSMŲ
NEPINIGINIO POBŪDŽIO TEISMO SPRENDIMŲ PRIVERSTINIO VYKDYMO
PROCESO METU**

2015-12-31 Nr. 6-588

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2015-06-08 pažymoje Nr. (6.1.-2015-48-62-71)-PR-80 prašymą teikti savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyriams (toliau – VTAS) metodinę pagalbą, sprendžiant skubaus vaiko paėmimo klausimą iš asmens, laikančio vaiką pas save ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą, taip pat rekomendacijas dėl VTAS dalyvavimo vykdymo procese, vykdam nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus vaiko atžvilgiu, teikia savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams metodinę pagalbą.

1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 str. nurodoma, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Vaiko teisės ir Lietuvos Respublikoje yra ginamos ir įgyvendinamos vadovaujantis ne tik nacionaliniais teisės aktais (Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymu, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – CK), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu (toliau – CPK), Teisingumo ministro patvirtintomis Sprendimų vykdymo instrukcijos (toliau – SVI) nuostatomis), bet ir tarptautiniais teisės aktais (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija ir kt.).

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 60 str. bei Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1593 redakcija, toliau – Nuostatai) normos nustato, kad savivaldybės teritorijoje pareiga užtikrinti vaiko teisių apsaugą, vaiko teises ir geriausius interesus reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą, pareiga ginti ir atstovauti vaiko teisėms ir jo geriausiems interesams, tenka VTAS, kuris įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka privalo atstovauti vaiko teisėms ir geriausiems interesams (Nuostatų 12.4 p.). Sprendimai, susiję su vaikais, turi būti orientuoti į tai,

kas geriausia vaikui. Asmenys ir institucijos, atsakingos už vaikų teisių apsaugą, privalo operatyviai ir veiksmingai taikyti pačias įvairiausias priemones, kad būtų apsaugoti vaiko interesai ir apgintos jo teisės. Civiliniame procese VTAS funkcijų įgyvendinimas yra tampriai susijęs su teismo sprendimų, priimtų vaiko atžvilgiu ar kitaip darančių įtaką vaiko teisėms ir pareigoms, vykdymu. Tokie procesai dažniausiai susiję su vaiko perdavimu į teismo nustatytą gyvenamąją vietą, teismo nustatytos tėvų bendravimo su vaiku tvarkos įgyvendinimu ir kt.

Pagal tai, kokio pobūdžio vykdomuosius dokumentus, susijusius su nepilnamečiais asmenimis, vykdo antstolis, galima išskirti (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ (toliau – Sprendimų vykdymo instrukcija) 25 p.):

1. Teismo sprendimai ar nutartys dėl santuokos nutraukimo, kur yra nustatyta tėvų bendravimo su vaiku tvarka ir vienas iš tėvų nevykdo įsiteisėjusio teismo sprendimo;
2. Teismo nutartys dėl laikinųjų apsaugos priemonių, kai ginčas dėl bendravimo tvarkos su vaiku nustatymo nėra išspręstas, tačiau civilinio proceso metu iškyla būtinybė taikyti laikinąsias apsaugos priemones;
3. Teismo sprendimai dėl vaiko perdavimo, kai skolininkas per teismo sprendime arba antstolio raginime nustatytą terminą sprendimo dėl vaiko perdavimo neįvykdo.¹

Vykdamas šiuos teismo sprendimus, svarbu ne tik teisiškai įvertinti situaciją, tačiau pripažinti ir emocinę – psichologinę žalą nepilnamečiui asmeniui, kuris yra įtraukiamas į šį procesą. Specialaus subjekto – nepilnamečio asmens dalyvavimas vykdymo procese išsiskiria šio pobūdžio bylų vykdymo tvarkos ir strategijos pasirinkimo prasme, kadangi šios kategorijos bylose pagrindiniai yra emociniai ir psichologiniai veiksniai tiek šalių, tiek nepilnamečio vaiko. Manytina, kad pagrindinė antstolio pareiga vykdamas šio pobūdžio teismo sprendimus, yra kaip įmanoma labiau įtraukti vaiko priežiūros institucijas: VTAS specialistus, psichologus. Kiekvienu konkrečiu atveju, kai antstolio vykdomi priverstiniai veiksmai yra susiję su vaiko teisėmis ir geriausiais interesais, antstolis, prieš atlikdamas tam tikrus priverstinio pobūdžio veiksmus, turėtų įspėti VTAS, kurio pagrindinė pareiga – užtikrinti nepilnamečių teises ir geriausius interesus teismo sprendimo vykdymo metu (CPK 764 str. 6 d.). Pažymėtina, kad VTAS teisės aktais nesuteikiama teisė vienasmeniškai dalyvauti teismo nutarties/sprendimo priverstiniame vykdyme be antstolio. VTAS nėra priskirta funkcija vienasmeniškai vykdyti teismo sprendimus, todėl tokie veiksmai gali būti vertinami kaip peržengiantys VTAS kompetencijos ribas.

¹ Lietuvos antstolių rūmai 2015-11-30 Tarnyboje organizuoto susitikimo dėl teismų sprendimų, tiesiogiai susijusių su vaiko teisių ir geriausių interesų užtikrinimu, metu atkreipė Tarnybos dėmesį, kad teismų sprendimai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų nėra vykdytini antstolio. Tokie sprendimai yra laikomi savaime besirealizuojančiais.

Tarnyba, pasisakydama dėl nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų priverstinio vykdymo, pažymi, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje (CPK 18 straipsnis). Sprendimų vykdymo funkcija yra priskirta išimtinai antstolio kompetencijai, todėl organizuoti vykdymo veiksmus ir užtikrinti jų vykdymą turi antstolis, jo veiklą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Vykdyto procesas yra grindžiamas bendraisiais teisiniais teisėtumo, interesų derinimo ir proporcingumo principais. Šie principai reiškia, kad antstolis, vykdydamas vykdomuosius dokumentus, privalo imtis visų teisėtų priemonių išieškotojo interesams tinkamai apginti, nepažeisdamas kitų vykdymo proceso dalyvių teisių bei teisėtų interesų (Antstolių įstatymo 3 str. 1 d.). Pagal CPK 764 str. nuostatas, tais atvejais, kai skolininkas per teismo sprendime arba antstolio raginime nustatytą terminą sprendimo dėl vaiko perdavimo neįvykdo, antstolis, įvertinęs VTAS, policijos atstovo ir psichologo rekomendacijas, priima patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos.

VTAS CPK 764 str. pagrindu teikiama rekomendacija. VTAS, teikdami antstoliui rekomendacijas dėl sprendimo vykdymo tvarkos, turi išnaudoti visas bendradarbiavimo galimybes su kitomis savivaldybės teritorijoje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis, efektyviai bei nešališkai spręsti vykdymo proceso metu iškilusias krizines situacijas, kurių metu gali būti pažeidžiamos silpniausios visuomenės grupės – vaikų teisės bei geriausi interesai, taip pat, esant būtinybei, padėti antstoliui nustatyti sprendimo vykdymo priemones bei jų vykdymo tvarką (Sprendimų vykdymo instrukcijos 25 p.). VTAS teikiamoje rekomendacijoje turėtų būti pateikiama informacija, padėsianti kuo efektyviau parinkti tinkamą vykdymo tvarką, pvz., VTAS, turėdamas informaciją apie šeimą, galėtų teikti antstoliui pasiūlymą, kad vaiko perdavimo metu tikslingas psichologo dalyvavimas, taip pat galėtų siūlyti vaiko perdavimo laiką ir vietą, kuris VTAS manymu geriausiai atitiktų vaiko interesus ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad tikslu užtikrinti vaiko teisių apsaugą, VTAS ne tik teikia rekomendaciją antstoliui, tačiau ir turi teisę prašyti vykdymo procese dalyvauti psichologą (CPK 764 str. 2 d.). Pažymėtina, kad vykdymo procesą organizuojantis subjektas yra antstolis, todėl būtent jam tenka pareiga pasirūpinti psichologo dalyvavimu, tačiau antstoliui prašant, pagalbą siekiant rasti tinkamą psichologą, galėtų teikti VTAS, teikdamas antstoliui psichologų, dirbančių konkrečioje teritorijoje, sąrašą bei kontaktinius duomenis (Nuostatų 6.5 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad rekomendacijos teikimo būtinumas teisės aktais numatytas tik vykdant priverstinį vaiko perdavimą (bendravimo proceso metu tokia VTAS funkcija neregamentuota). Pabrėžtina, jog siekiant užtikrinti vaiko, dalyvaujančio vykdymo proceso metu, tinkamą teisių ir geriausių interesų apsaugą, bendradarbiavimo turėtų būti siekiama ne tik tuo atveju, kai tam tikrų funkcijų vykdymas įtvirtintas įstatyme, tačiau ir, kai tokių funkcijų vykdymas nėra reglamentuotas. Taip pat kiekvienu konkrečiu atveju tikslinga vadovautis prioritinės vaiko

teisių apsaugos ir gynimo principu bei spręsti klausimą dėl įstatymo analogijos taikymo teikiant pagalbą vykdymą organizuojančiam subjektui – antstoliui. CK 1.8 str. 1 d. nustatyta, kad įstatymo analogija galima tada, kai nėra pozityviosios teisės normos, kuri tiesiogiai reglamentuotų ginčo santykį, tačiau yra teisės normos, kurios reglamentuoja panašų santykį, ir tas santykių panašumas, atsižvelgiant į jų esmę ir pobūdį, leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad analogijos taikymas yra pateisinamas.

Dėl VTAS funkcijų vykdymo bendravimo proceso metu.

Viena iš priverstinai antstolio vykdomų nepiniginio pobūdžio sprendimų bylų kategorija – tai skolininko įpareigojimas leisti dalyvauti išieškotojui vaiko auklėjime, sudarant galimybes skyrium gyvenančiam tėvui (motinai) bendrauti su vaiku (Sprendimų vykdymo instrukcijos 25 p.). Tokiais atvejais, kai asmenys kreipiasi į VTAS prašydami vykdyti/užtikrinti teismo sprendimą ar dalyvauti bendravimo tvarkoje ar perduodant vaiką, VTAS turi tėvams išaiškinti teismo sprendimo vykdymo tvarką, teismo sprendimo vykdymo privalomumą, tėvų teises ir pareigas, atsakomybę, galimas sankcijas ir pan. Tačiau tik teisių, pareigų, atsakomybės ir kt. vaiko atstovui pagal įstatymą išaiškinimas nėra pakankamas. VTAS nėra subjektas priverstinai vykdamas teismo sprendimą, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje nurodoma, kad egzistuoja pozityvios valstybės valdžios institucijų pareigos, neatskiriamai susijusios su veiksmingu šeimos gyvenimo gerbimu. Dėl valstybės pozityviųjų pareigų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą kontekste EŽTT nurodė, kad svarbu nustatyti, ar nacionalinės valdžios institucijos ėmėsi visų būtinų žingsnių, kurių galima pagrįstai reikalauti specifinėmis kiekvienos bylos aplinkybėmis, siekiant palengvinti sprendimo vykdymą².

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai vaikas, galintis išreikšti savo nuomonę, nesutinka dalyvauti pasimatyme su kartu negyvenančiu tėvu (motina) arba iš pasimatymo atsisako grįžti. Šioje situacijoje antstoliui gali iškilti sunkumų užtikrinant teismo sprendimo vykdymą. Manytina, jog, įvertinus situaciją bei siekiant apsaugoti vaiko interesus, tokiu atveju, antstolis turėtų spręsti klausimą dėl vykdymo veiksmų nutraukimo bei kviešti VTAS atstovą arba psichologą, kad pastarieji per antstolio nustatytą terminą pateiktų nuomonę dėl minėto sprendimo įgyvendinimo galimybės, nors rekomendacijos teikimas tokiu atveju ir nenumatytas įstatyme. Tarnybos nuomone, VTAS tokiu atveju, įvertinęs esmines aplinkybes, išklauses vaiką, turėtų spręsti klausimą dėl rekomendacijos, geriausiai atitinkančios vaiko interesus, pateikimo, taip pat spręsti klausimą dėl psichologinės pagalbos vaikui, o esant poreikiui, ir vaiko tėvams siūlymo. Taigi, manytina, jog VTAS rekomendacija antstoliui turėtų būti teikiama ne tik CPK 764 str. 1 d. pagrindu, tačiau ir taikant šios įstatymo nuostatos analogiją ir antstoliui paprašius. VTAS, vykdydamas vieną iš pagrindinių nustatytų uždavinių – užtikrinti vaiko teisių apsaugą savivaldybės teritorijoje turėtų

² Hokkanen v. Finland, No. 19823/92 § 58; Sylvester v. Austria, No. 36812/9 § 59

bendradarbiauti bei pateikti rekomendaciją, kokia teismo sprendimo dėl bendravimo tvarkos vykdymo tvarka geriausiai atitiktų vaiko interesus.

Atkreiptinas dėmesys, kad VTAS praktikoje pasitaiko atveju, kai teismas priima procesinį sprendimą įpareigojant bendravimo procese dalyvauti VTAS atstovą ir (ar) bendravimo vietą nustatant VTAS patalpose. Paminėtina, jog VTAS jau teismo proceso metu (teikiant išvadą) turėtų pateikti nuomonę dėl dalyvavimo bendravimo tvarkoje ne darbo metu (bendravimo VTAS patalpose) įgyvendinimo, pateikiant objektyvias priežastis, dėl kurių tokios bendravimo tvarkos įgyvendinimas yra apsunkintas ar neįmanomas. Tuo atveju, jei teismas, nors ir išklauses VTAS paaiškinimus bei įvertinęs VTAS rašytinę nuomonę, priimtų procesinį sprendimą, įpareigojant VTAS dalyvauti bendravimo tvarkoje (bendravimo VTAS patalpose), toks teismo procesinio sprendimo vykdymas VTAS taptų privalomas (CPK 18 str.). Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad teismo procesinis sprendimas, kuriuo būtų nustatyti VTAS atitinkami įpareigojimai, turėtų įtakos VTAS teisių ir pareigų turiniui, VTAS nesutikdamas su tokiu teismo procesiniu sprendimu (negalint sprendimo vykdyti dėl objektyvių priežasčių), turėtų teisę teismo procesinio sprendimo dalį dėl VTAS įpareigojimų nustatymo skusti atskiruoju (apeliaciniu) skundu įstatymo nustatyta tvarka ir terminais (CPK 301, 305 str.). Tuo atveju, jeigu teismas atsisakytų priimti tokį VTAS atskirąjį (apeliacinį) skundą, pateiktą CPK 301 ir 305 straipsnių pagrindu, Tarnybos nuomone, VTAS galėtų tokį teismo procesinį sprendimą skusti CPK 329 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatytu pagrindu.

Tarnybos nuomone, VTAS darbas turėtų būti organizuotinas taip, kad kiekvienu konkrečiu atveju, jei to reikalauja vaiko interesai, būtų užtikrintas teismo sprendimo vykdymas. Tuo atveju, jei nėra galimybės sudaryti tinkamų sąlygų VTAS patalpose vaikui bendrauti su tėvu (motina), savivaldybės administracijos vykdomoji institucija – administracijos direktorius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 29 str. 8 d. 3 ir 6 punktais, turėtų organizuoti VTAS darbą taip, kad būtų tinkamai atliekamos teisės aktais nustatytos VTAS funkcijos ir užtikrintas teismo sprendimo vykdymas, pvz. skirti patalpą savivaldybėje, kurioje netrukdomai galėtų būti įgyvendinama teismo sprendimu nustatyta bendravimo tvarka.

Pažymėtina, jog pasitaiko atveju, kai teismas įpareigoja VTAS dalyvauti bendravimo procese VTAS ne darbo valandomis. Tačiau paminėtina, jog VTAS dalyvavimas bendravimo tvarkoje yra ne nuolatinio pobūdžio. Pvz., teismui pritaikius laikinąsias apsaugos priemones ir įpareigojus laikinajame bendravimo procese dalyvauti VTAS, manytina, kad VTAS darbas tokiu atveju galėtų būti organizuojamas po darbo valandų, tikslu užtikrinti veiklos efektyvumą bei vykdant pareigą užtikrinti vaiko teisių apsaugą ne tik VTAS darbo metu, tačiau bet kuriuo metu, kai būtina apsaugoti vaiko geriausius interesus. Taigi, VTAS dalyvavimas bendravimo procese yra laikinas (t. y. ne nuolatinio pobūdžio), nesukeliantis ilgalaikio pareigų vykdymo, todėl teismo nutartyje (sprendime) numaćius VTAS dalyvavimą bendravimo proceso metu ne darbo valandomis,

VTAS atstovo dalyvavimas, Tarnybos nuomone, galėtų būti užtikrinamas (pvz., atskiru savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu dėl konkretaus atstovo dalyvavimo po darbo laiko ar pan.). Vadovaujantis Nuostatų 10 punktu nustatyta, kad VTAS su vaiko interesais susijusius veiksmus ir sprendimus priima vadovaudamasis bendrosiomis vertybėmis, Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos nuostatomis ir vaiko interesų prioritetiškumo principu – pirmiausia atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui. Atkreiptinas dėmesys, kad EŽTT ne kartą yra nurodęs, kad nacionalinių valdžios institucijų pareiga imtis priemonių palengvinti kartu negyvenančio tėvo bendravimą su vaiku nėra absoliuti ir šioje srityje gali prireikti pasirengimo priemonių (žr. Gluhakovič v. Croatia, no. 21188/09, 12 April 2011, par. 57; Diamante and Pelliccioni v. San Marino, par. 185). Nagrinėjant peticijas itin konfliktiškų šeimos santykių bylose, pabrėžtas bendrasis principas, kad tam, jog tėvai galėtų peržengti emocines kliūtis ir atkurti brandų tarpusavio ryšį, orientuotą į geriausius vaiko interesus, turi praeiti šiek tiek laiko, tokiose delikačiose situacijose ryšių su vaiku atkūrimas gali reikalauti ilgalaikių visų suinteresuotų asmenų pastangų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje³ (toliau – LAT) įtvirtinta, kad bendravimo tvarkos per tarpininką nustatymo pasibaigimo pagrindas turėtų būti ne tarpininko, t. y. psichologo ar VTAS specialisto išvada, kad tėvai yra pasirengę bendrauti su vaiku savarankiškai be psichologo ar VTAS specialisto tarpininkavimo, o abiejų tėvų susitarimas, kad tarpininko dalyvavimas nėra būtinas. Pažymėtina, kad objektyviai išnykus nustatytos pereinamojo laikotarpio priemonės – tarpininkavimo – būtinybei, tačiau vaiko tėvui (motinai) prieštaraujant tiesioginiam tėvo bendravimui su vaiku, tai būtų laikoma tiek vaiko, tiek vaiko tėvo (motinos) teisių pažeidimu, dėl ko tėvas (motina) turėtų teisę kreiptis į teismą dėl esamos bendravimo tvarkos pakeitimo ir (ar) priemonės, ribojančios tiesioginį bendravimą su vaiku, panaikinimo. Tarnybos nuomone, tėvams sprendžiant klausimą dėl VTAS atstovo dalyvavimo bendravimo proceso metu, VTAS atstovas taip pat turėtų pateikti nuomonę, ar vaikas ir skyrium gyvenantis tėvas (motina) atkūrė prarastą ryšį, ar dėl bendravimo vaikas nejaučia įtampos, ar pasilikimas vienam su skyrium gyvenančiu tėvu (motina) vaikui nekelia neigiamų išgyvenimų ir kt. bei įvertinus visas šias aplinkybes teikti vaiko tėvams nuomonę bei siūlymus, tikslu užtikrinti geriausių vaiko interesų apsaugą.

Dėl VTAS funkcijų vykdymo priverstinio vaiko perdavimo metu.

Šeima svarbi kiekvienam vaikui ir vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje (CK 3.161. str. 3 d.). Draudimas išskirti vaiką su jo tėvais įtvirtintas tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 9 str., CK 3.161 str. 3 d.). CK 3.165 str. 1 d. įtvirtinta tėvų pirmumo teisė prieš kitus asmenis vykdyti savo pareigas vaikams (auklėti, rūpintis jų sveikata, dvasiniu bei moraliniu ugdymu ir kt.). Lietuvos

³ 2015-10-24 LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-454/2014.

Aukščiausiasis Teismas formuodamas vieningą teismų praktiką yra pasisakęs⁴, kad tik tuomet, kai nėra vienas iš tėvų negali rūpintis vaiku, ši pareiga gali būti perduota kitiems asmenims. CK 3.168 str. 3 d. numato, kad tėvai turi teisę reikalauti grąžinti jiems nepilnamečius vaikus iš kiekvieno asmens, laikancio juos pas save ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą. Ši nuostata remiasi prioritetinėmis tėvų teisėmis vaikų auklėjimo srityje prieš kitus asmenis (CK 3.165 str. 1 d., Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 7 p.). Tuo atveju, jei asmuo, laikantis vaiką pas save ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą, neperduoda vaiko vienam iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, VTAS specialistai turėtų teikti tėvui (motinai) pagalbą (konsultuoti, tarpininkauti, išaiškinti asmeniui, kuris laiko pas save vaiką ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą teismo sprendimo vykdymo privalomumą ir kt.), siekiant susigrąžinti vaiką. Kiekvienu konkrečiu atveju, VTAS specialistai pirmiausia turėtų atsižvelgti į vaiko interesus, o ne į vykdymo procese dalyvaujančių šalių poreikius. Vaiko gyvenimas pas asmenis, kurie neturi teisės vaiko laikyti pas save, gali padaryti didelę žalą vaiko vystymuisi: gali nutrūkti ryšiai su tėvu (motina), pas kurį (-ią) vaikas turėtų gyventi, asmeniui neturinčiam teisės laikyti vaiko pas save nuteikinejant vaiką prieš tėvą (motiną) gali atsirasti baimė jų atžvilgiu ir kt.

Atkreiptinas dėmesys, jog vykdant teismo sprendimus dėl priverstinio nepilnamečių asmenų perdavimo vienam iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, antstolis taip pat turėtų pranešti apie vykdytinus priverstinius veiksmus vaiko gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos VTAS. Nors teisės aktai nustato privalomą VTAS specialistų dalyvavimą vykdymo procese, tačiau jų teisės, užtikrinant vaiko teisių apsaugą jo perdavimo momentu, nenustatytos, todėl tokiu atveju turėtų būti vadovaujamas bendraisiais vykdymo proceso principais ir CPK nustatytomis vykdymo proceso dalyvių teisėmis ir pareigomis. Priverstinio vaiko perdavimo metu VTAS specialistai turėtų bendradarbiauti su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis vaiko teisių ir geriausių interesų apsaugos klausimais (Nuostatų 6.5 p.). CPK 764 str. 4 d. numato, kad priverstinai perduodant vaiką, policijos atstovai pašalina kliūtis sprendimui vykdyti, o VTAS atstovai vaiką paima ir perduoda išieškotojui. Šiuo bene vieninteliu CPK numatytu atveju, VTAS pavedama atlikti fizinį (savotiškai prievartinį) veiksma. Tačiau ne visais atvejais perdavimas turi būti traktuojamas vien tik kaip fizinis veiksmas. Pvz., fizinis perdavimas tampa apsunkintas tuo atveju, kai vaikas yra vyresnio amžiaus ir fizinis jo perdavimas tampa neįmanomas dėl VTAS specialisto fizinių galimybių. Tokiu atveju, VTAS specialistui tikslinga bendrauti su vaiku, paaiškinti teismo sprendimo dėl jo gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš atstovų pagal įstatymą motyvus bei šio sprendimo vykdymo privalomumo principus. Pažymėtina, kad kiekvienu atveju, vaiko perdavimas negali būti suabsoliutintas vien tik iki fizinio veiksmo atlikimo, perduodant vaiką išieškotojui. Tarnybos nuomone, „paėmimas ir

⁴ Pvz., 2006-10-23 LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-530/2006.

perdavimas“, kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti suprantamas kaip bet kokiomis priemonėmis, nepažeidžiančiomis vaiko teisių ir geriausių interesų, vaiko perdavimas tam iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta ar konstatavimas, kad vaiko perdavimas įvyko. Paminėtina, kad teisę konstatuoti perdavimo faktą turi tik vykdymo procesą organizuojantis subjektas – antstolis. Kartu paminėtina, kad kiekvienu individualiu atveju, prieš vaiko perdavimą svarbu aptarti vaiko perdavimo organizavimą su antstoliu bei apsvarstyti, kokių būdu, atsižvelgus į vaiko amžių, vykdymo proceso šalių požiūrį ir kt., vaikas turėtų būti perduodamas išieškotojui.

Pažymėtina, kad teismo sprendimų vykdymo funkcija yra priskirta išimtinai antstolio kompetencijai, todėl vykdymo veiksmus organizuoti ir užtikrinti jų vykdymą turi antstolis jo veiklą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Nei VTAS, nei kitai institucijai nėra suteikta teisė priverstine tvarka vykdyti teismo sprendimus, todėl VTAS specialistai, dalyvaujantys priverstiniame vaiko perdavime, turėtų veikti savo kompetencijos ribose, vadovaujantis antstolio nurodymais (reikalavimais).

Vaiko teisių ir geriausių interesų užtikrinimas priverstinio vaiko perdavimo metu. Sistemiškai ir kompleksiškai aiškinant Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas, VTAS specialistai turi teisę priimti sprendimą, ar konkrečioje situacijoje tinkamai užtikrinami vaiko interesai. Tuo atveju, jei dalyvaujantis vykdymo procese VTAS specialistas nustato galimą vaiko teisių pažeidimą, jis turi teisę prašyti antstolio stabdyti vykdymo veiksmus. Tokios nuomonės laikosi ir EŽTT, išaiškinęs, kad „jei priverstinis teismo sprendimo vykdymas tampa neįmanomu dėl vaiko patirto šoko, priverstinis teismo sprendimo vykdymas privalo būti atidėtas bei imamas priemonių siekiant sumažinti neigiamas pasekmes vaikui“.⁵

Tarnybos nuomone, fizinis vaiko išvedimas ar išnešimas iš patalpos negali būti traktuojamas kaip prievarta, kadangi priverstinis vaiko perdavimas yra krizinė situacija, kuriai išspręsti reikia kuo skubesnės intervencijos. Vaiko perdavimo procedūra turi būti adekvati susidariusiai situacijai. Susidariusi situacija, kai vaikas įsitveria į kurį nors suaugusįjį (pvz. vaiko atplėšimas nuo suaugusiojo, kuris nepadedą išvengti susidariusios krizinės situacijos) neturėtų būti traktuojama kaip fizinis smurtas prieš vaiką. EŽTT praktikoje taip pat pripažįstama, kad išimtiniais atvejais gali būti panaudota jėga grąžinant vaikus, tačiau visais atvejais privaloma nustatyti teisingą visų su vaiko perdavimu susijusių asmenų interesų pusiausvyrą. Remiantis EŽTT praktika galima daryti išvadą, kad jėgos nepanaudojimas tokiais atvejais gali nulemti net interesų pusiausvyros pažeidimą, kas iš esmės reiškia, jog jėgos panaudojimas yra pateisinamas siekiant užtikrinti vaiko teisę gyventi su asmeniu, su kuriuo teismo sprendimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta.⁶

⁵ Nuutinen v. Finland, No. 32842/96, 129, ECHR 2000 VIII

⁶ Žr. Nuutinen v. Finland, No. 32842/96, 129, ECHR 2000 VIII

EŽTT praktikoje bylose dėl vaiko gražinimo, vykdymo delsimas yra pripažįstamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – Konvencija) 8 str. pažeidimu ir nurodoma, kad prioritetas turi būti teikiamas vaiko interesams. Bylose *Keradžidč prieš Kroatiją*, *H.N. prieš Lenkiją* ir *Maire prieš Portugaliją* EŽTT konstatavo Konvencijos 8 str. pažeidimus dėl kompetentingų valdžios institucijų ir nacionalinių teismų neveikimo ar nepakankamų ir neefektyvių pastangų vaikų perdavimo bylose. Tarnybos nuomone, kiekvienu konkrečiu atveju, VTAS dalyvaujant nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdyme, reikėtų aktyviai bendradarbiauti su kitomis institucijomis, siekiant, kad vaiko perdavimo procesas tam iš tėvų (globėjui, rūpintojui), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, nebūtų nepagrįstai ilgai (neribotai) vilkinamas.

Vaiko perdavimo vieta. Sprendžiant klausimą dėl vaiko perdavimo vietos nustatymo, turėtų būti siekiama išvengti neigiamos visuomenės reakcijos bei su tuo susijusio pavojaus vaiko bei kitų sprendimo vykdymo metu dalyvaujančių asmenų saugumui. Rekomenduotina iki vaiko perdavimo psichologiškai parengti vaiką bei perdavimą vykdyti ne vaiko gyvenamojoje vietoje, o neutralioje aplinkoje, dalyvaujant kuo mažiau pašalinių žmonių. Vaikas galėtų būti perduodamas ikimokyklinio / mokyklinio ugdymo įstaigoje, savivaldybėje veiklą vykdančiame Vaikų dienos centre ar kt., pirmiausia, dėl vaiko perdavimo susitarus su minėtų įstaigų kompetentingais darbuotojais ar vadovais, suderinus vaiko perdavimo laiką, tikslu nesutrikdyti institucijos darbo. Tarnybos nuomone, vaiko perdavimas VTAS patalpose taip pat yra galimas tuo atveju, kai perdavimo procesas organizuojamas taip, kad nesukeltų neigiamos ten besilankančių asmenų reakcijos į priverstinį vaiko perdavimą bei papildomų neigiamų emocijų pačiam vaikui. Tuo atveju, jei asmuo, pas kurį vaikas gyvena ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą, nesutinka vaiko atvežti į parinktą neutralią vietą, VTAS galėtų siūlyti antstoliui perdavimą vykdyti ir vaiko gyvenamojoje vietoje.⁷

Pažymėtina, kad VTAS uždavinys kiekvienoje vykdymo situacijoje yra konkrečių aplinkybių įvertinimas ir siūlymas taikyti vykdymą užtikrinančias priemones, visų pirma, taip, kad nebūtų pažeisti vaiko interesai. Atkreiptinas dėmesys, kad tėvams sprendžiant tarpusavio ginčus, susijusius su nepilnamečio vaiko teisėmis ir geriausiais interesais, vaiko tėvai ir vykdymo metu dalyvaujantys asmenys turi imtis visų įmanomų priemonių, kad apsaugoti nepilnametį vaiką nuo neigiamų pasekmių jo fiziniams, protiniams, doroviniams, psichologiniams, socialiniams vystymuisi. Todėl priimant bet kokią sprendimą, susijusį su vaiku, prioritetas turėtų būti teikiamas vaiko geriausiems interesams. Tarnybos nuomone, VTAS pagrindinė funkcija vykdymo procese – teikti pagalbą vykdymo proceso šalims, stengtis motyvuoti vaiko atstovus pagal įstatymą priimti vaiko geriausius interesus atitinkančius sprendimus, užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams, motyvuoti, inicijuoti psichologinių ar kt. paslaugų teikimą, neperžengiant kompetencijos ribų bei nepažeidžiant nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų reikalavimų. Manytina, kad prieš teikiant

⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienu konkrečiu atveju, sprendimą dėl vaiko perdavimo vietos priima antstolis.

antstoliui rekomendaciją, VTAS turėtų aptarti su antstoliu, kokių duomenų (informacijos) pateikimo rekomendacijoje kiekvienu individualiu atveju tikimasi iš VTAS. Paminėtina, kad ši rekomendacija neturi būti suvokiama kaip deklaratyvus pobūdžio dokumentas. VTAS, atsižvelgęs į antstolio nuomonę dėl rekomendacijos turinio, turėtų pateikti išsamią ir svarbias aplinkybes atskleidžiančią rekomendaciją.

Taip pat svarbus bendradarbiavimo tarp VTAS ir teismo sprendimą vykdančio subjekto klausimas. Apie bendradarbiavimo būtinumą šiame kontekste pasisakė ir LAT, pabrėždamas, kad „tiek vaiko teisių apsaugos skyriai, tiek už teismo sprendimų vykdymą atsakingi asmenys turėtų veikti išvien, matydami, visų pirma, vaiką ir ieškodami jam geriausio sprendimo⁸“. Manytina, jog bendradarbiavimą galėtų pagerinti komunikavimo gerinimas ne vien tik oficialiais raštais, tačiau ir susisiekiant kitomis ryšio priemonėmis, siekiant bendro tikslo – teismo sprendimo vykdymo užtikrinant vaiko teisių apsaugą.

⁸ 2015-11-11 LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-574-421/2015.